

ВСТУПНЕ СЛОВО

Чернєй Володимир Васильович, доктор юридичних наук, доцент, ректор Національної академії внутрішніх справ

Поняття та зміст нормативно-правових гарантій прав та свобод людини і громадянина в Україні

Актуальність теми сьогоднішньої конференції обумовлено, насамперед тим, що проблема прав та свобод людини і громадянина є актуальною з найдавніших часів людської історії. Такою вона залишається і в умовах сьогодення, оскільки питання прав та свобод людини і громадянина є найважливішим питанням внутрішньої та зовнішньої політики усіх демократично спрямованих держав, загалом, та України, зокрема.

Саме рівень гарантування та практичної реалізації прав та свобод людини і громадянина є тим критерієм, за яким оцінюється рівень демократичного розвитку будь-якої держави і суспільства в цілому.

Виходячи з цього, не можна недооцінювати значення гарантій реалізації прав та свобод людини і громадянина в Україні в сучасних умовах.

Гарантії прав та свобод людини і громадянина в Україні являють собою, передусім, основні умови, способи і засоби, за допомогою яких кожна особа має можливість реалізувати свої права.

Традиційно, гарантії прав та свобод людини і громадянина прийнято поділяти на загально-соціальні та юридичні. Але в умовах правової держави всі гарантії слід визначати як правові, що поділяються на нормативно-правові та організаційно-правові гарантії прав та свобод людини і громадянина в Україні.

Так, під юридичними гарантіями слід розуміти передбачені Конституцією та законами України організаційно-правові та нормативно-правові гарантії прав та свобод людини і громадянина в Україні.

Пріоритетним видом юридичних гарантій є нормативно-правові гарантії, під якими слід розуміти систему норм щодо реалізації прав та свобод людини і громадянина.

Пріоритетним видом нормативно-правових гарантій є норми – принципи, що забезпечують права і свободи людини і громадянина (статті 21, 57-64 Конституції України), насамперед, щодо невідчужуваності, непорушності, невичерпності, рівності, необмежуваності конституційних прав і свобод людини і громадянина, рівності громадян, презумпції невинуватості особи, принципу неприпустимості зворотної дії закону або іншого нормативно-правового акту в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи.

Згідно статті 21 Конституції України всі люди є вільні і рівні в своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. В ланій нормі відображено ідеали свободи та людської гідності. Причому вільність і рівність прав людей розглядаються з позицій повноти прав, тобто таких як властиві кожній людині з народження і існують незалежно від діяльності держави. Ці положення закріплюють загально визнаний людством і нормами міжнародного права принцип нерівності від людини прав і свобод.

Однією з гарантій з гарантій захисту прав та свобод людини і громадянина в Україні є право на відшкодування за шкоду держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними

підприємствами, підприємствами чи безпідприємствами органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень (стаття 56 Конституції України).

Важливою демократичною гарантією захисту прав і свобод людини і громадянина є право на знання кожного своїх прав і обов'язків, закріплене статтею 57 Конституції України. Змістом цієї норми є те, що держава зобов'язана за допомогою існуючих засобів інформації доводити до відома всіх, кого стосуються ці чи інші правові питання, про їх зміст. А це означає, що ніхто не може виправдовувати свою поведінку незнанням закону.

Стаття 59 Конституції України закріплює право на правову допомогу. Це право гарантується державою, яка спрямовує на його реалізацію правоохоронну систему країни, діючи тим самим відповідно до норм міжнародного права. Правова допомога може полягати у наданні консультацій та роз'яснень з юридичних питань, усних і письмових довідок щодо законодавства; складанні заяв, скарг та інших документів правового характеру. Особлива роль у забезпеченні даного права відводиться інституту адвокатури. Адвокатська діяльність в Україні регламентується Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Принцип неприпустимості обмеження прав та свобод людини і громадянина, що закріплюється статтею 64 чинної Конституції України, проголошує те, що нікому не дано право на власний розсуд змінювати, а тим більше обмежувати права та свободи людини і громадянина, довільно, без відповідної вказівки про це в законі. Варто зазначити, що в даній нормі міститься перелік прав та свобод людини і громадянина, які не можуть бути обмежені навіть за умов воєнного або надзвичайного стану. Це, наприклад, право на громадянство, право на життя, право на звернення тощо.

До нормативно-правових гарантій необхідно відносити гарантії здійснення правосуддя, що пов'язані з закріпленням у Конституції України його основних принципів. Саме правосуддя є найбільш справедливою зброєю щодо вирішення різних справ, сутністю яких є спір про право. Застосування та дія конкретного закону є одночасно застосуванням тієї конституційної норми, для реалізації якої прийнято цей закон.

Проголошений статтею 58 Конституції України принцип є загальновизнаним у світовій практиці, згідно з яким закони та інші нормативно-правові акти зворотної сили не мають. Ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення.

Надзвичайно важливим є проголошений статтею 60 Конституції України принцип, згідно з яким ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази.

До принципів правосуддя відносять положення про те, що ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення.

Вельми актуальним принципом правосуддя є принцип презумпції невинуватості, зміст якого полягає в тому, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вина не буде доведена в законному порядку і встановлена обвинувальним вироком суду. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину. Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. У разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням.

Серед нормативно-правових гарантій важливу роль відіграють процесуальні норми, що являють собою систему правових засобів, встановлених законом для здійснення правосуддя, захисту прав та свобод людини і громадянина в кримінальному та цивільному процесі.

Найбільш вагомими процесуальними гарантіями є право на судовий захист (ст. 55 Конституції України) та право на безоплатну юридичну допомогу (ст. 59 Конституції України).

Система нормативно-правових гарантій включає в себе також юридичні обов'язки та юридичну відповідальність.

Юридичний обов'язок як складовий елемент нормативно-правових гарантій встановлює законну міру певної поведінки учасника конкретних правовідносин – носія цього обов'язку. Носіями юридичних обов'язків є громадяни, держава та її органи.

Юридична відповідальність як вид соціальної відповідальності є основою гарантування, забезпечення реалізації та захисту прав та свобод людини і громадянина в Україні.

Юридична відповідальність характеризується зовнішнім характером; застосуванням лише за здійснені і здійснювані правопорушення; зв'язком з державним примусом у формах каральних і правовідновлюючих заходів; визначеністю у нормах права тощо.

Юридична відповідальність за порушення прав та свобод людини і громадянина передбачається у формі конституційної, кримінальної, цивільної, адміністративної дисциплінарної тощо.

Підставами притягнення до юридичної відповідальності є факт здійснення соціально – небезпечного вчинку, наявність норми права, яка забороняє цей вчинок і встановлює відповідні санкції.

Отже, нормативно-правові гарантії є пріоритетним видом юридичних гарантій прав та свобод людини і громадянина в Україні. Система нормативно-правових гарантій включає в себе, насамперед, норми – принципи, що забезпечують гарантування прав та свобод людини і громадянина в Україні, гарантії здійснення правосуддя, юридичні обов'язки та юридичну відповідальність.

Щиро дякую за увагу та бажаю усім Вам плідної роботи!